

EWA KULPA

ZWYCZAJE SYBERYJSKICH KORIAKÓW.
UŻYCIE MUCHOMORA CZERWONEGO (*AMANITA MUSCARIA*)
W KAMCZACKIEJ MEDYCYNIE LUDOWEJ

CEL BADAŃ. UŻYTE METODY

Celem niniejszego artykułu jest zebranie i uporządkowanie wiedzy na temat stosowania muchomorów czerwonych (*Amanita muscaria*) w społeczności Koriaków zamieszkujących Kamczatkę. Publikacji poświęconych całościowo koriackim praktykom intoksykacyjnym grzybami z gatunku *Amanita muscaria* praktycznie nie ma. Mam nadzieję, że prezentowany tekst przynajmniej częściowo uzupełni lukę w badaniach nad enteogenami¹. Przedmiotem badań niniejszego opracowania jest użycie muchomorów czerwonych przez syberyjski lud Koriaków – przede wszystkim ich zastosowanie w szamanizmie i medycynie ludowej, dawniej i współcześnie – oraz prześledzenie zmian, jakie zaszły w praktykach intoksykacyjnych owej społeczności. Przy badaniach posłużyłam się metodą opisowo-historyczną, analizą i interpretacją faktów oraz danych etnograficznych.

Mgr EWA KULPA – absolwentka kulturoznawstwa i filozofii na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: ekulpa@o2.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8062-5435>.

¹„Enteogen” to termin wprowadzony pod koniec lat 70. XX wieku, spopularyzowany przez twórcę etnomykologii Roberta Gordona Wassona. Słowo miało odnosić się do substancji halucynogennych używanych w czasie rytuałów. Określenie pochodzi od greckiego słowa *éntheos* oznaczającego „napełniony przez Boga”, „nawiedzony przez Boga” oraz *gen* (*genestahi*) odnoszącego do procesu „stawania się”. Termin „enteogen” należy więc rozumieć jako to, co powoduje obcowanie z Bogiem. Por. Stanisław A. WARGACKI, „Mistyczne – Odmienne Stany Świadomości – Neuroteologia”, *Nomos* 57/58 (2007): 128-129.

ZARYS PROBLEMU I NAKREŚLENIE KONTEKSTU BADAŃ

Przełomowe momenty w życiu człowieka były dawniej tradycyjnie łączone z inicjacją do nowej roli społecznej. Niemal nieodłącznie wiązano je z dążeniem do osiągnięcia odmiennych stanów świadomości. Do dziś w wielu kulturach używa się w tym celu substancji psychoaktywnych, choć nie jest to regułą – podobne efekty można uzyskać wprowadzając się w jakiś rodzaj transu, np. za pomocą tańca czy poprzez wznoszenie modlitw. Warto podkreślić, że o ile we współczesnym świecie zachodnim sacrum znika z horyzontu (a same zachowania rytualne traktuje się z mniejszą powagą), o tyle sama potrzeba doświadczeń inicjacyjnych pozostaje niezmiennie ta sama.

Muchomory czerwone są jednymi z najstarszych substancji psychoaktywnych znanych ludziom, a ze względu na szeroki obszar występowania ich szczególne właściwości mające zastosowanie m.in. w działaniach rytualnych były prawdopodobnie wykorzystywane w wielu społecznościach. Celem działań szamanistycznych jest bardzo często uzdrawianie, a grzybów z gatunku *Amanita muscaria* używa się – również współcześnie – w medycynie ludowej na Syberii. Stosują je między innymi Koriacy zamieszkujący Kameczatkę – a przynajmniej ta część z nich, która do dziś stara się żyć zgodnie z dawnymi tradycjami.

Wydaje się, że poprzez użycie muchomorów dzisiejsi Koriacy zbliżają się do wierzeń swych przodków. Stosowanie grzybów można więc uznać za jeden z elementów podtrzymujących ich tożsamość kulturową, podobnie jak peyotl w kulturach środkowoamerykańskich czy południowoamerykańską ayahuascę. Tak jak te psychodeliki, muchomory czerwone z reguły są stosowane przez autochtonów z ostrożnością i szacunkiem – mają one wyjątkowy status wśród syberyjskich społeczności. Przyjrzenie się społecznej i kulturowej recepcji ich użycia wśród Koriaków uzupełni stan badań dotyczący tego marginalizowanego, a niekiedy wręcz kryminalizowanego zjawiska. Badania nad psychodelikami, takimi jak grzyby psylocybinowe sprawiają, że substancje te zaczynają być dopuszczane do użycia medycznego w kolejnych krajach². Możliwe jest, że podobnie będzie z muchomorami czerwonymi.

Obecnie prowadzi się coraz więcej badań dotyczących terapeutycznego potencjału psychodelików. Wydaje się, że ten tkwiący w grzybach z gatunku *Amanita muscaria* nie został jeszcze poznany. Niewątpliwie przyczynia się do tego szeroko rozpowszechniona opinia, jakoby muchomory były silnie

² Por. Daniel PINCHBECK i Sophia ROKHLIN, *Gdy rośliny śnią: ayahuasca, amazoński szamanizm i ogólnoświatowy renesans psychodeliczny*, tłum. Maciej Lorenc (Warszawa: Wydawnictwo Cień Kształtu, 2020), 253-279.

trujące, i obawa przed ich stosowaniem. W rzeczywistości po odpowiednim przygotowaniu tradycyjnie stosowano je przez wieki na rozległych terytoriach, wśród wielu społeczności³. *Amanita muscaria* jest enteogenem szczególnie popularnym na Syberii⁴.

Brak materiałów, pochodzących z wywiadów ze współczesnymi koriackimi użytkownikami muchomorów, utrudnia zbadanie ich znaczenia medycznego. Dowody, jakimi dysponujemy obecnie, wskazują wyraźnie na olbrzymią rolę, jaką odgrywają czynniki psychologiczne i społeczne w leczeniu chorób. Dla właściwego poznania terapeutycznego potencjału *Amanita muscaria*, konieczne byłoby więc przeanalizowanie współczesnych konceptualizacji towarzyszących stosowaniu grzybów, z naciskiem na specyficzne wierzenia autochtonów (identyfikacja z grupą ma wyjątkowe znaczenie dla zdrowia jednostki, zaś brak poczucia przynależności może przyczynić się do rozwoju choroby). Prześledzenie tych zależności na przykładzie Koriaków mogłoby być kluczowe dla zrozumienia stosowania muchomorów czerwonych w medycynie ludowej i przyczyniłoby się do poznania ich medycznych właściwości. Zadanie to wykracza poza zakres prezentowanego artykułu – przede wszystkim ze względu na brak opracowań na temat takich konceptualizacji. Warto byłoby również zbadać szerszą kwestię – znaczenia medycyny ludowej w życiu współczesnych Koriaków oraz jej miejsca w przenikających się systemach medycznych kamczackiej społeczności.

Dawniej stosowanie muchomorów czerwonych było szeroko rozpowszechnioną praktyką, obejmującą Syberię, Europę, Azję, Skandynawię i Amerykę Północną. Również dziś podejmowane są próby ich spożycia wśród osób z zachodniego kręgu kulturowego (niejednokrotnie nieostrożne i niebezpieczne). Zachowania te mają z pewnością różne motywacje, jednak wśród wiodących przyczyn prób konsumpcji grzybów wymienić można ciekawość; dążenie do łatwego, szybkiego i darmowego odurzenia się oraz chęć uleczenia jakiejś przypadłości (muchomory są używane m.in. jako roztwór na niektóre choroby skórne i reumatyzm; w formie maści na np. zapalenia stawów; przy stosowaniu doustnym mają mieć właściwości uspokajające i wzmacniające organizm, być pomocne przy leczeniu stwardnienia rozsianego, gruźlicy oraz chorób układu nerwowego)⁵.

³ Por. Peter T. FURST, „Visionary Plants and Ecstatic Shamanism”, *Expedition* 46, nr 1 (2004): 26.

⁴ Por. Mordecai C. COOKE, *The Seven Sisters of Sleep* (London: James Blackwood, Paternoster Row, 1860), 338-341.

⁵ Por. tekst *Jego Wysokość Amanita – lekarstwem „na wszystko”* ze strony Centrum fungoterapii, bioregulacji i ajurwedy w Kijowie: <https://fungocentrum.tius.pl/analytic/20444-jego-wysokosc-amanitalekarstwem-na-wszystko.html> (dostęp: 31.03.2022).

Entuzjaści stosowania muchomorów często mówią o *Amanicie* jako cudownym, niemal uniwersalnym lekarstwie. Nawet jeśli opinie te są przesadnie optymistyczne, warto zwrócić uwagę na występowanie w muchomorach muskarufiny – antybiotyku o działaniu przeciwbaczym. Wśród potencjalnie dobroczynnych skutków stosowania *Amanity* wymienia się także jej właściwości przeciwwirusowe, przeciwbakteryjne, przeciwskurczowe i przeciwnowotworowe. Grzyby te są dopuszczone do użycia medycznego w wielu krajach, m.in. Holandii, Szwajcarii, Norwegii, Finlandii, Danii, Wielkiej Brytanii, USA, Kanadzie, Nowej Zelandii, Włoszech i Rosji⁶.

Możliwe jest, że przegląd ten przynajmniej częściowo uzupełni lukę w wiedzy dotyczącej tych niezwykle powszechnych, lecz zdumiewająco mało poznanych grzybów. Obiecujące wyniki uzyskane na gruncie trwającego właśnie renesansu w badaniach nad terapeutycznym potencjałem psychodelików pozwalają wierzyć, że kolejni naukowcy wkrótce zwrócą się ku mniej obecnie eksplorowanym substancjom, takim jak *Amanita muscaria*. Współczesne badania nad psychodelikami przeżywają obecnie rozkwit, ponieważ substancje te mają unikalne właściwości o silnie leczniczym i transformującym potencjale (łagodzą ból, pomagają w walce z uzależnieniami). Wiele wskazuje na to, że muchomory czerwone także mogą odnaleźć swe miejsce we współczesnej medycynie i zostać z powodzeniem włączone do bardziej konwencjonalnych terapii.

1. KULTURA KORIAKÓW. ELEMENTY MITOLOGII I WIERZEŃ

Koriacy są ludem paleoazjatyckim blisko spokrewnionym z żyjącymi sąsiadującą Czukczami. Ich ojczyzną są ziemie należące dziś do Okręgu Koriackiego. Zamieszkują obszar Syberii wschodniej – głównie północną i zachodnią część półwyspu Kameczatka. Spotkać ich można także na wybrzeżach morza Beringa, w obwodzie magdańskim oraz Czukockim Okręgu Autonomicznym. Żyją głównie na górzystych terenach pokrytych tundrą i lasami rozciągającymi się w subarktycznym pasie klimatycznym⁷.

Tradycyjnie lud Koriaków dzieli się na dwie grupy. Pierwszą z nich stanowią mieszkający w głębi lądu półkoczownicy *Chaucu*, zajmujący się głównie hodowlą reniferów. W czasach istnienia ZSRR część z nich osiadła

⁶ Por. *Jego Wysokość Amanita* (dostęp: 31.03.2022).

⁷ Por. Jüri VIKBERG, Notatka etnograficzna o Koriakach: „The Red Book of the Peoples of the Russian Empire” <https://www.eki.ee/books/redbook/koryaks.shtml> (dostęp: 31.03.2022).

w kołchozach, a po rozpadzie Związku Radzieckiego oraz kryzysie gospodarczym powróciła do dawnego trybu życia. Druga grupa, zwana *Nemelan*, prowadzi tradycyjnie osiadłe życie. Zamieszkuje stałe osiedla na wybrzeżu i zajmuje się głównie polowaniami na morskie ssaki. Dawniej między tymi społecznościami dochodziło do wymiany towarów – foczych skór oraz mięsa wielorybów, a także mięsa oraz nakryć pozyskiwanych z reniferów⁸.

Koriacy są etnicznie i lingwistycznie spokrewnieni z rdzennymi Amerykanami. Istnieją znaczące podobieństwa łączące mity, rytuały religijne i typy mieszkań obecne w kulturach obydwu kontynentów⁹. Antropolog Peter T. Furst, który badał ludy środkowo-amerykańskie, zaobserwował na przykład wyraźny związek pomiędzy rolą reniferów w tradycjach syberyjskich oraz znaczeniem jeleni uznawanych za święte w wierzeniach amerykańskich¹⁰.

Sąsiadują z kilkoma innymi ludami. Na zachód od nich żyją Ewenkowie. Alutorowie, przez długi czas nieodróżniani od Koriaków i uważani za grupę etniczną w obrębie ich społeczności, mają swe siedziby na południu¹¹. Kerecy mieszkają na wschodzie, zaś Czucze – na północnym wschodzie. Samo słowo „Koriak” pochodzi od egzonimu (nazwy zewnętrznej) znaczącego „z reniferem”. Termin ten funkcjonował w bliskiej Koriakom grupie języków czukocko-kamczackich. Dawniej dochodziło do częstych konfliktów pomiędzy sąsiadującymi ludami. Przyczynami sporów były przeważnie kradzieże reniferów i chwywanie jeńców w czasie walk¹².

Wraz z Rosjanami, na terenie Syberii, pojawił się także nowy system wartości, jednak używając mowy swych przodków oraz będąc „na własnej ziemi” – w tundrze, poza miastem – Koriacy nie wyrażają go w swej postawie¹³. Podobnie jest z innymi grupami rdzennych mieszkańców Syberii, którzy stronią od zabudowań miejskich, najchętniej żyjąc w dawny sposób. Często decydują się na to, aby utrzymać równowagę psychiczną¹⁴. Z drugiej

⁸ Por. wpis ze strony prowadzonej przez znawcę kultur społeczności syberyjskich, antropologa lingwistycznego, dr Alexandra D. Kinga <https://www.koryaks.net/stuff.html> (dostęp: 31.03.2022).

⁹ Por. James B. MINAHAN, „Koryak”, w: *Ethnic Groups of North, East, and Central Asia: An Encyclopedia* (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014), 151.

¹⁰ Por. Peter T. FURST, *Hallucinogens and Culture* (Novato: Chandler & Sharp Publishers, 1976), 143-149.

¹¹ Por. <http://www.eki.ee/books/redbook/aliutors.shtml> (dostęp: 31.03.2022).

¹² Por. http://factsanddetails.com/russia/Minorities/sub9_3e/entry-5128.html (dostęp: 25.02.2018).

¹³ Por. Alexander D. KING, *Reindeer Herders' Culturescapes in the Koryak Autonomous Okrug*, w: *People and the Land. Pathways to Reform in Post-Soviet Siberia*, (Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 2002), 63; https://dh-north.org/siberian_studies/publications/plking.pdf (dostęp: 31.03.2022).

¹⁴ Por. Jacek H. BADER, *Biała gorączka*, (Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2019), 183-184.

strony, wielu autochtonów wstydzi się kultury swych przodków, co jest wynikiem sowietyzacji i rasistowskich stereotypów dotyczących m.in. braku higieny wśród rdzennych mieszkańców Syberii¹⁵.

Współcześnie Koriacy są często traktowani przez Rosjan jak obywatele drugiej kategorii¹⁶. Autochtoni, mówiąc o swojej kulturze nie odnoszą się do czasów obecnych, w czym uwidacznia się ich tęsknota do tundry i kulturowej przeszłości. Wielu z nich negatywnie postrzega swoją teraźniejszość, twierdząc, że dawne tradycje zostały utracone, a aktualne praktyki są tylko cieniem tego, czym zajmowali się ich przodkowie¹⁷.

Od Rosjan, przeważających obecnie na Kamczatce, różnią się między innymi tym, że ci pierwsi chętnie zbierają grzyby z wyjątkiem jednego gatunku – muchomora czerwonego. Natomiast Koriacy nie są szczególnie zainteresowani innymi okazami – w ich przekonaniu *Amanita muscaria* pomaga w diagnozowaniu chorób, zapewnia powodzenie na polowaniach, chroni przed złymi duchami oraz pozwala utrzymywać więzi plemienne w obrębie społeczności¹⁸.

Od XVII wieku Koriacy są oficjalnie wyznawcami prawosławia. Pomimo tego w ich wierzeniach zachowało się wiele śladów szamanizmu. Podobnie jak inni mieszkańcy Syberii, są animistami z głęboko zakorzenioną zwyczajowością szamańską. Dawniej każda rodzina miała własnego szamana zwanego *eiieitalan* lub *eñeñalan* („enienialan”)¹⁹ – „człowieka zainspirowanego przez duchy”. Należał do niego bębenek i inne przedmioty służące domowym rytuałom, ofiarom i innym ceremoniom²⁰. Każdy członek rodziny był w pewnym stopniu zdolny do szamanienia i mógł z mniejszym lub większym powodzeniem kontynuować tę tradycję²¹.

Podstawową umiejętnością, którą musi opanować szaman, jest zdolność do wprawienia się w trans – odmienny stan świadomości. Rytualne czynności, które są podejmowane przez szamana w tym celu na terenie Syberii

¹⁵ Por. Alexander. D. KING, *Living with Koryak Traditions. Playing with Culture in Siberia* (Lincoln & London: University of Nebraska Press, 2011), 214-215.

¹⁶ Por. Nicholas BREEZE WOOD, *Kutcha's Children. The Koryak People of Kamchatka*, „Sacred Hoop. The Shamanism Magazine” 2010: 20; <http://www.sacredhoop.org/Articles/KUTCHAS-CHILDREN.pdf> (dostęp: 31. 03. 2022).

¹⁷ Por. KING, *Reindeer Herders' Culturescapes*, 68.

¹⁸ Por. http://nemfl.homestead.com/files/various/muscaria/fly_agaric_text.html (dostęp: 08.03.2018).

¹⁹ Por. Mircea ELIADE, „Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy”, tłum. Krzysztof Kocjan (Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994), 253.

²⁰ Por. Anne-Victoire CHARRIN, „The Discovery of the Koryaks and Their Perception of the World”, *Arctic* 37, nr 4 (1984), 444, <https://journalhosting.ucalgary.ca/index.php/arctic/article/view/65278/49192> (dostęp: 31.03.2022).

²¹ Por. BREEZE WOOD, *Kutcha's Children*, 24.

nazywa się „kamłaniem” (od tureckiego *kam* oznaczającego „szamana”)²² lub „szamanieniem”. Ekstaza szamańska może mieć różne natężenie – od stosunkowo lekkiego (jak na przykład w Ameryce Północnej) po głęboki trans (szamani Saamów mają wówczas wyglądać tak, jakby zapadli w śpiączkę). Jak podaje antropolog Michael Harner, na terenach syberyjskich występują wszystkie możliwe rodzaje transów²³.

Najważniejszym z duchów w koriackim panteonie duchów i bóstw jest trickster *Kutch* (*Kujkynnjaku*) – Kruk, wspierany przez żonę *Miti*, synów i córki, siostrzeńców i siostrzenice. Kruk uważany jest za praprzodka i patriarchę, a tym samym opiekuna ludu. Nazywa się go „Starym Człowiekiem”, „Dziadkiem” bądź „Stworzycielem”. Pełni on jednocześnie rolę ducha pomocniczego. Kruk jest zarówno potężnym szamanem, jak i istotą nadprzyrodzoną²⁴.

Istnieje także bóstwo główne mieszkające w niebie, utożsamiane niekiedy ze słońcem lub księżycem, jutrenką bądź całym wszechświatem – *Vahiynin*²⁵. Istota ta jest znana także jako „Miejsce Istnienia”, „Natura”, „Ten, który jest na wysokości”, „Istota rzeczy” czy „Początek”. Jej dziećmi są Ludzie Chmur. Pod ich opieką znajduje się życie rodzinne oraz relacje łączące kobiety i mężczyzn – często o jej wstawiennictwo zabiegają kochankowie²⁶. Koriacy wierzą też w bóstwo opiekuńcze, *Kamaka*. Umieszczają jego podobizny na odzieży, by chronił ich przed złem. Pozostałe istoty nie są jednoznacznie uznawane za dobre lub złe. Podobnie duchy muchomorów czerwonych i wódki nie są określane w prosty sposób za pomocą takich kategorii²⁷.

2. CHARAKTERYSTYKA MUCHOMORA CZERWONEGO. UŻYCIE *AMANITA MUSCARIA* NA TERENIE AZJI PÓŁNOCNEJ

Wśród Koriaków do niedawna powszechna była tradycja spożywania muchomorów czerwonych. Gatunek ten jest jednym z najlepiej rozpoznawal-

²² Por. Elena NOWIK, *Szamanizm syberyjski. Obrzęd i folklor. Próba porównania struktur* (Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS, 1993), 21.

²³ Por. Michael HARNER, *Droga szamana*, tłum. Dagmara Chojnacka (Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2007), 91.

²⁴ Por. <https://naturalhistory.si.edu/arctic/features/croads/koryak.html> (dostęp: 25.02.2018).

²⁵ Maria CZAPLICKA, *Shamanism in Siberia. Aboriginal Siberia. A Study in Social Anthropology* (London: Forgotten Books, 2007), 122.

²⁶ Por. CHARRIN, „The Discovery of the Koryaks and Their Perception of the World”: 442.

²⁷ Por. Lyudmila N. KHAKHOVSKAYA, „Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community” *Journal of Ethnology and Folkloristics* 10, nr 2 (2016): 50-51, <https://content.sciendo.com/view/journals/jef/10/2/article-p47.xml> (dostęp: 01.04.2022).

nych na świecie, często też używa się go jako znaku grzybów trujących. *Amanita muscaria* jest szeroko rozpowszechniona w strefie klimatu umiarkowanego na całej półkuli północnej. Jest bardzo pospolita w Europie Środkowej²⁸. Można ją też spotkać w niektórych rejonach w klimacie ciepłym – w Ameryce Środkowej, w Hindukuszu, nad Morzem Śródziemnym; Australii, Nowej Zelandii, Ameryce Południowej czy Afryce Południowej.

Muchomor czerwony ma bardzo charakterystyczny wygląd, przez co trudno pomylić go z jakimkolwiek innym grzybem. U młodych okazów kapelusz jest kulisty, następnie półkulisty; zaś u starszych – płaski z lekkim wgłębieniem na środku. Ma gładką powierzchnię, zaś brzegi kapeluszy starszych osobników są delikatnie karbowane. Kapelusze okazów eurazjatyckich są głęboko pomarańczowe lub krwistoczerwone, a te występujące w Ameryce Północnej mogą być pomarańczowo-żółte bądź nawet kremowe²⁹. Początkowo muchomory są okryte białawą osłoną. Po jej rozerwaniu na kapeluszu pozostają białe lub żółto-białe łatki. Gęsto rozmieszczone blaszki również mają podobne barwy. Trzon grzyba jest walcowaty, w kolorze białym bądź żółtym. Otacza go obwisły, biały (rzadziej żółty) pierścień. Miąższ *Amanita muscaria* jest biały, kruchy i bezwonny. Ma łagodny, lekko orzechowy smak.

Muchomory zawierają co najmniej cztery związki, które mogą być trujące dla ludzi – kwas ibotenowy, muskarynę, muscymol i muskazon. Trudno jest przewidzieć efekty, jakie wywoła ich spożycie. Zależą one między innymi od siedliska, ilości spożytych sztuk i masy ciała osoby intoksykującej się. Często raportowane są pobudzenie, delirium i zaśnięcie przypominające śpiączkę; zwiększenie sił i zniekształcone postrzeganie rzeczywistości (mikropsja i makropsja)³⁰.

Objawy są odczuwalne w przedziale od trzydziestu minut do dwóch godzin od spożycia grzybów. Mogą obejmować zniekształcone poczucie czasu i halucynacje. Gdy po kilku godzinach efekty wywołane przez muchomory zaczynają słabnąć, następuje głęboki i długi sen, któremu mogą towarzyszyć wyraziste marzenia sennie³¹. *Amanita muscaria* może także wywołać nud-

²⁸ Por. Andreas ALBERTS i Peter MULLEN, *Psychoaktywne rośliny i grzyby*, tłum. Małgorzata Świdzińska (Warszawa: MUZA SA, 2002), 224.

²⁹ Por. Richard E. SCHULTES, *Hallucinogenic Plants: A Golden Guide* (New York: Western Publishing, 1976): 24.

³⁰ Por. http://nemfl.homestead.com/files/various/muscaria/fly_agaric_text.html (dostęp: 09.03.2018).

³¹ Por. Didier MICHELOT i Leda M. MELENDEZ-HOWELL, „*Amanita muscaria*: Chemistry, biology, toxicology, and ethnomycology”, *Mycological Research* 107, nr 2 (2003): 132; https://www.naturamediterraneo.com/Public/data3/alessio/MYR_MICHELOT_2003.pdf_200661215235_MYR_MICHELOT_2003.pdf (dostęp: 01.04.2022).

ności i drgawki, znaczne obniżenie ciśnienia krwi, pocenie się i ślinienie, zaburzenia równowagi i ataksję. Innymi znanymi efektami konsumpcji muchomorów są m.in. zaburzenia słuchowe i wzrokowe (nadwrażliwość zmysłowa) oraz zmiany nastroju, takie jak euforia czy poczucie zrelaksowania³². Dla niniejszego artykułu bardziej istotne jest jednak to, że w niektórych społecznościach grzybów tych używa się do nawiązania kontaktu z pewnymi niezwykłymi istotami – by zbliżyć się do bóstwa lub porozmawiać z duchami przodków.

Ludy syberyjskie znają działanie *Amanita muscaria* od co najmniej trzech tysięcy lat. Świadczą o tym petroglify z Pegtymel ze schyłku epoki kamienia lub początku epoki brązu, odnalezione w 1967 roku na Czukotce. Przesłanki dostarczone przez lingwistów sugerują natomiast, że gatunek ten może być jedną z najstarszych substancji psychoaktywnych znanych człowiekowi. Obecnie szacuje się, że jego użycie może sięgać nawet szóstego tysiąclecia przed naszą erą³³.

Rysunki z Pegtymel są związane z kultem muchomorów. Mierzące po kilka centymetrów wysokości wizerunki przedstawiają antropomorficzne istoty (głównie płci żeńskiej) z umieszczonymi na głowach grzybami. Te ukazane są w skali większej od rzeczywistej. Może to sugerować, że niosący je ludzie znajdują się pod ich wpływem (makropsja). Jedna z hipotez na ich temat głosi, że rysunki ukazują kobiety podczas tańca rytualnego. Robert Wasson, amerykański pionier w dziedzinie etnomykologii, sugerował jednak ich związek z „małym plemieniem”, „muchomorowymi ludźmi” czy „muchomorowymi dziewczętami”. Istoty te w wierzeniach Koriaków i Kamczadali pojawiają się w wizjach wywoływanych przez *Amanita muscaria*. Oprócz nich na skałach uwiecznione zostały także sylwetki reniferów, wilków, lisów, ryb oraz fok³⁴.

Wzmianki o spożywaniu muchomorów czerwonych pochodzą z różnych rejonów Azji Północnej, jednak najlepiej udokumentowane jest wykorzystanie ich przez ludy należące do paleosyberyjskiej grupy językowej zamieszkującej wschodnią Syberię – Czukczów, Kamczadali i Koriaków. Praktyka ta

³² Por. Grzegorz DĄBROWSKI, *Rytuały przejścia a użycie substancji psychoaktywnych* (Wrocław: Wydawnictwo Katedra Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006), 49.

³³ Por. Jonathan OTT, *Pharmactheon. Entheogenic drugs, their plant sources and history* (Kennewick: Natural Products Co., 1996), 323.

³⁴ Por. Mateusz ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*, Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2006; http://www.taraka.pl/rola_muchomora (dostęp: 01.04.2022).

jest najszerzej rozpowszechniona wśród tych ostatnich ze względu na to, że na zamieszkiwanych przez nich terenach gatunek ten występuje najobficiej. Dostępność grzybów jest ograniczona, ponieważ rosną one tylko w niektórych miejscach. Dawniej największe zbiory odbywały się w miesiącach zimowych – wówczas suszono zebrane okazy w całości. Spożywano zazwyczaj od dwóch do czterech kapeluszy naraz. Jeśli zbiory były wyjątkowo pomyślne jedzono od dziesięciu do dwunastu sztuk. Wśród Koriaków, podobnie jak u Czucków, użycie muchomorów było powszechne, choć z reguły nie dotyczyło kobiet³⁵.

W czasach nowożytnych tradycyjne użycie *Amanita muscaria* odnotowano jedynie w dwóch centrach – w najdalszych zachodnich częściach Syberii, wśród Ostiaków i Wogulów oraz na jej północno-wschodnich krańcach – u Czucków, Koriaków i Kamczadali. Dawniej grzyby te były stosowane także przez Jukagirów, Samojedów, Ketów i Nganasanów. Istnieje duże prawdopodobieństwo, że spożywali je również syberyjscy Eskimosi. Muchomory były znane także znachorom z lapońskiego plemienia Inari, zamieszkującego współcześnie tereny Finlandii³⁶.

Wydaje się więc możliwe, że na terenie całej Syberii, a także wśród niektórych kultur europejskich, istniała niezwykle wczesna tradycja użycia muchomora czerwonego. Współczesne rozproszenie jej śladów można wyjaśniać rozdzieleniem najstarszych grup paleosyberyjskich przez napływające ze stepów fale najeźdźców z Altaju, którzy nie asymilowali podbijanych i wypieranych ludów. Argumenty za takim stanowiskiem wypływają z lingwistyczno-porównawczych badań znaczeń i relacji w terminologii dotyczącej grzybów. Tym złożonym zagadnieniem zajmował się m.in. Wasson oraz jego współpracownik, rosyjski semiotyk Władimir Toporow³⁷.

Wzmianki o spożywaniu muchomorów czerwonych przez mieszkańców Syberii dotarły do Europy w czasie, gdy miały miejsce pierwsze spotkania rdzennych społeczności z Rosjanami. Pionierski zapis dotyczący tego zwyczaju sporządził w 1658 roku polski zesłaniec Adam Kamieński-Dłużyk. Raporty docierające do Europy zawierały znaczne rozbieżności odnoszące się do szczegółów związanych ze spożyciem *Amanita muscaria*, jednak wszystkie podkreślały jego religijny kontekst oraz specyficzne efekty farmakologiczne wywoływane przez grzyby³⁸. Jednego z pierwszych opisów zwy-

³⁵ Por. Richard Rudgley, *Alchemia kultury. Od opium do kawy*, tłum. Ewa Klekot, (Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2002), 46–47.

³⁶ Por. ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*.

³⁷ Por. tamże.

³⁸ Por. ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*.

czaju (w którym szaman posłużył się napojem z muchomorów) dostarczył żołnierz-zesłaniec, podróżnik i awanturnik, Maurycy August Beniowski³⁹.

Rola muchomorów czerwonych w praktykach szamańskich Azji Północnej jest nadal przedmiotem sporu wśród badaczy. Pierwsze kontrowersje dotyczące roli tych grzybów w syberyjskich kulturach plemiennych wywołała publikacja *Szamanizmu i archaicznych technik ekstazy* autorstwa rumuńskiego religioznawcy Mircea'y Eliadego. W swym dziele utrzymywał on, że praktyka intoksykacji *Amanita muscaria* była przejawem degeneracji profesji szamanów, którzy nie potrafili już osiągnąć kluczowych dla ich działalności stanów transu i ekstazy w sposób naturalny. Eliade twierdził ponadto, że zwyczaj spożywania muchomorów jest na tym terenie nowy i został skądś zapożyczony⁴⁰.

Zdaniem Eliadego upadek koriackiego szamanizmu miał również przejawiać się w tym, że *enienialan* nie nosił już specjalnego kostiumu i nie dysponował własnym bębniem. Pojawienie się szamanizmu domowego miało być wtórne wobec pierwotnie profesjonalnej sztuki i podobnie jak stosowanie *Amanita muscaria* – świadczyć o upadku owej tradycji⁴¹.

Teza Eliadego wzbudziła sprzeciw badaczy zajmujących się zagadnieniem użycia roślin oraz grzybów psychoaktywnych w ramach powstających właśnie nauk – etnofarmakologii i etnomykologii. Jednym z czołowych wówczas etnomykologów był Robert Gordon Wasson, który w monumentalnym, dwutomowym dziele *Russia, Mushrooms and History*, dowodził czegoś wprost przeciwnego. Badacz, przytaczając ogromną liczbę dowodów, argu-

³⁹ Jak pisze znawca historii literatury polskiej XIX w. Daniel Kalinowski, relację Beniowskiego charakteryzuje wyraźny kulturowy dystans ufundowany na przeświadczeniu o wyższości kulturowej Zachodu oraz przekonanie o braku autentyczności i głębi miejscowej tradycji: „Zaczyna więc [szaman – przyp. D.K.] swoje ceremonie i gusła od wypędzenia wszystkich kobiet z domostwa, po czym rozbiera się zupełnie i jakimś płynem obmywa wszystkie swe członki. Po dopełnieniu tak obrzydliwego obrządku, przyodziewa się w długą suknię z psiej skóry wyprawną, kładzie na głowie kaptur z dwoma rogami, a do pasa bęben przywiązuje. W takim stroju staje w pośrodku izby, a obróciwszy się raz w kółko, woła: «Kutty- Kuttui-Kutuchta», po czym dobywa z zanadru flaszkę z napojem i część onego wypija. Padł wówczas jak długi na ziemię i w tym stanie, bez duszy prawie, blisko pół godziny leżał. Po upłynionym tym czasie, wśród wrzasku i wycia, zrywa się, bębniąc co siły w swój bęben. Tak gwałtowne było jego silenie się i wrzeszczenie, iż nareszcie najokropniejsze porwały go konwulsje [...]. W tym stanie znajdował się szaman przeszło godzinę, po czym usiadłszy na ziemi, rozpoczął wróżenie swoje cichym i chrapliwym głosem”. Maurycy A. BENIOWSKI, *Dziennik podróży i zdarzeń hrabiego M. A. Beniowskiego na Syberyi, w Azji i Afryce*, cz. 2 (Kraków: staraniem S. Szczepanowskiego i A. Potockiego, 1898), 5-6; Daniel G. KALINOWSKI, *Cztery Szlachetne Prawdy. Motywy buddyjskie w literaturze polskiej do czasów pozytywizmu* (Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), 90-93.

⁴⁰ Por. ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*.

⁴¹ Por. ELIADE, *Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy*, 253.

mentował na rzecz tego, że na północnym i wschodnim obszarze Azji użycie muchomorów jako rytualnego halucynogenu może sięgać nawet ośmiu tysięcy lat przed naszą erą. Odkrycie psychoaktywnych właściwości grzyba nastąpiło prawdopodobnie pod koniec okresu glacialnego, kiedy cofająca się pokrywa lodowca odsłoniła syberyjskie równiny⁴².

W następnych latach Eliade, przynajmniej częściowo, wycofał się ze swego stanowiska. Muchomory czerwone pojawiają się w licznych syberyjskich mitach i nie ma powodów, aby uznawać to za konsekwencję późniejszych naleciałości kulturowych. O doniosłości omawianego zjawiska świadczą dowody językowe i archeologiczne. W wielu językach ugrofińskich terminy oznaczające ekstazę, upojenie i odurzenie pochodzą od słów „grzyb” i „muchomor”. Odkrycia archeologiczne, takie jak ryty naskalne znalezione na Kamczatce, potwierdzają bardzo wczesne rytualne stosowanie *Amanita muscaria* na tym obszarze⁴³.

Warto również zwrócić uwagę na symbolikę świętego drzewa syberyjskich szamanów – brzozy. Wokół niej szaman budował swój namiot, naznaczał jej korę rytualnymi nacięciami i wspinał się po pniu do wyższych światów. Muchomory czerwone żyją w symbiozie z brzozami – bardzo często w ich sąsiedztwie można znaleźć te grzyby⁴⁴.

Zdaniem estońskiego badacza, Mareta Saara, zajmującego się m.in. mykologią, istnieje szereg powodów, dla których niektóre syberyjskie ludy spożywają *Amanita muscaria*. Grzyby te mają umożliwiać komunikację z duchami i duszami zmarłych. Mają zastosowanie w leczeniu wielu chorób i stosuje się je w czasie ceremonii nadawania imion nowo narodzonym dzieciom. Dzięki nim wyjaśnia się przyczyny niebezpiecznych sytuacji oraz szuka się sposobów ich przezwyciężenia; interpretuje się sny, wróży i uzyskuje wizje minionych wydarzeń. Użycie muchomora ułatwia szamanistyczne podróże do światów górnych i dolnych. Mediując między tymi poziomami, grzyb umożliwia także powoływanie do istnienia duchów towarzyszących i przywoływanie duchów o wysokiej randze. Działanie *Amanity* zwiększa odwagę szamana, inspirowanie do recytowania eposów i wznoszenia śpiewów oraz wzmacnia odporność organizmu na obciążenia fizyczne⁴⁵.

⁴² Por. ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*.

⁴³ Por. RUDGLEY, *Alchemia kultury*, 46.

⁴⁴ Por. ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*.

⁴⁵ Por. Harri NYBERG, „Religious use of hallucinogenic fungi: A comparison between Siberian and Mesoamerican cultures”, *Karstenia. The Journal of Finnish Mycological Society* 32 (1992): 75; https://www.samorini.it/doc1/alt_aut/lr/nyberg-religious-use-of-hallucinogenic-fungi.pdf (dostęp: 01.04.2022).

W wierzeniach rdzennych mieszkańców tych obszarów muchomory czerwone są uosabiane w niezwykłych, ale namacalnych istotach o cechach zarówno ludzkich, jak i właściwych dla *Amanita muscaria*. Ich aspekty fizyczne mają nasuwać skojarzenia z grzybami poprzez charakterystyczny kształt, żywy kolor i mięsistą strukturę. Koriacy są przekonani, że są one równe ludziom – mają antropomorficzną postać i zachowują się wobec nich jak partnerzy. Właśnie takie wyobrażenia zostały uwiecznione na skałach w Pegty-mel – pary, ludzie i muchomory o ludzkiej postaci, trzymają się za ręce⁴⁶.

Należy przyznać, że wśród niektórych społeczności syberyjskich istniało przekonanie, że szaman, który nie posługuje się grzybami w swych praktykach, posiada większą moc. Ci, którzy ich używali, byli postrzegani jako mniej wprawni i bardziej pasywni. Interesujące, że pomimo wspomnianych odkryć archeologicznych wśród ludów syberyjskich nie zaobserwowano rytuałów towarzyszących spożyciu grzybów⁴⁷. Można zaryzykować tezę, że odejście od tradycji związanych ze spożyciem *Amanita muscaria* jest jednym z przejawów upadku szamanizmu syberyjskiego.

Użycie muchomorów wśród syberyjskich plemion nie dotyczy wyłącznie szamanów, z reguły jednak ogranicza się do dorosłych mężczyzn. Pasterze przyjmują je dla wspomnienia sił w pościgach za reniferami. Gonitwy trwają bardzo długo i są mocno wycieńczające. Jedząc grzyby, pasterze nie muszą robić postojów na inne posiłki i odpoczynek. Wykorzystują je również muzycy, którzy twierdzą, że muchomory zwiększają ich kreatywność i pozwalają grać przez całą noc⁴⁸.

Waldemar Jochelson, rosyjski etnograf i badacz rdzennych kultur syberyjskich, który pod koniec XIX wieku odbył wyprawę do Azji Północnej oraz opisał społeczności Koriaków, Jakutów i Jukagirów, przytoczył historię pewnego Koriaka, którego usiłował namówić do zaśpiewania do fonografu, aby zachować ów zapis dla przyszłych pokoleń. Mężczyzna – uznany śpiewak – był początkowo zawstydzony słysząc prośbę. Uległo to jednak zmianie, gdy spożył dwa kapelusze muchomora. Jego donośnym pieśniom towarzyszyła żywa gestykulacja, zaś Jochelsonowi z trudem przyszło powściągnięcie mężczyzny: „[m]usiałem go powstrzymywać, bo runąłby na urządzenie; a kiedy cylinder się skończył, musiałem w końcu odciągnąć go

⁴⁶ Por. KHAKHOVSKAYA, *Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community*, 53.

⁴⁷ Por. NYBERG, *Religious use of hallucinogenic fungi*, 75.

⁴⁸ Por. tamże.

od tuby, bo trwał nad nią zgięty jeszcze długo, ciągle wyśpiewując swe pieśni”⁴⁹.

3. UŻYCIE *AMANITA MUSCARIA* W SZAMANIZMIE KORIACKIM

Na terenie Syberii nadal stosuje się muchomory czerwone w medycynie ludowej⁵⁰. Praktyka ta nie jest jednak tak częsta jak dawniej – autochtoni wstydząc się własnego dziedzictwa kulturowego często odchodzą od tradycyjnych praktyk, w tym od użycia grzybów z gatunku *Amanita muscaria*.

Tradycyjnie Koriacy używali wyłącznie osobników rosnących w pobliżu brzoź na ich rodzimym terenie – tylko te uważano za święte. Zdaniem etnobotanika, Adama Palucha, rośliny i grzyby stosowane w ziołolecznictwie zbierano najchętniej ze szczególnych miejsc, często związanych ze sferą sacrum – uważano bowiem, że okazy te mają wyjątkową moc⁵¹. Możliwe więc, że nakaz pozyskiwania muchomorów z lokacji łączonych przez Koriaków ze świętością miał zapewnić o ich pożądanym silnym działaniu.

Grzyby zbierali ludzie młodzi i w średnim wieku, a ich suszeniem zajmowała się przeważnie starszyzna. *Amanitę* jadano podczas świąt – na uroczystościach weselnych i dla uczczenia końca sezonu łowieckiego lub zbierackiego. Osoby, które odurzały się *Amanita muscaria* na ogół nie spożywały jednocześnie alkoholu⁵².

Użycie grzybów w niewłaściwy sposób może być niebezpieczne. Spożycie nadmiernej ilości muchomorów lub łączenie ich z alkoholem wywołuje zatrucie, które może trwać całą dobę. Ważny jest także sposób, w jaki grzyby są zbierane. Tradycyjnie zwraca się uwagę na stosowane w tym celu narzędzia. Duże znaczenie ma także ich kondycja fizyczna – ze względu na niższą toksyczność i silniejsze efekty psychodeliczne bardziej pożądane są młodsze osobniki⁵³.

⁴⁹ Waldemar JOCHELSON, „The Koryak”, w: *The Jesup North Pacific Expedition. Memoir of the American Museum of Natural History*, t. VI, E. J. Brill, Leiden, i G. E. Stechert, New York 1908, 583; cyt. za: R. RUDGLEY, *Alchemia kultury. Od opium do kawy*: 50.

⁵⁰ Por. Ethel DUNN, „Russian Use of *Amanita Muscaria*: A Footnote to Wasson’s Soma”, *Current Anthropology* 14, nr 4 (1973): 491, <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/201365> (dostęp: 01. 04. 2022).

⁵¹ Por. Adam PALUCH, *Zerwij ziele z dziewięciu miedz. Ziołolecznictwo ludowe w Polsce w XIX i początku XX wieku* (Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1989), 18.

⁵² Por. http://nemfl.homestead.com/files/various/muscaria/fly_agaric_text.html (dostęp: 09.03.2018).

⁵³ Por. tamże.

Dawniej grzyby ceniono tak bardzo, że wśród Koriaków można było dostać renifera za kawałek suszonego muchomora, zaś cały osobnik był wart trzy bądź cztery zwierzęta. Próby wprowadzenia przez Rosjan zakazu spożywania *Amanita muscaria* na tym obszarze okazały się bezskuteczne. Pomimo tego, że współczesne plemiona syberyjskie intoksykują się przeważnie alkoholem i tytoniem, to można też zetknąć się w ich obrębie z grupami tradycyjnie stosującymi muchomorów czerwonych w celu odurzenia się⁵⁴.

Najbardziej powszechną metodą konsumpcji *Amanita muscaria* jest zawiązanie zaszuszonego kapelusza w kulkę i połknięcie jej w całości. Z grzybów przyrządza się również zupy. Aby wywołać pożądane efekty w tym przypadku potrzebna jest jednak większa ilość muchomorów. Najbardziej pracowity sposób ich przyrządzenia polega na nasączeniu grzybów w wódcę ze sfermentowanego soku z owoców syberyjskiej borówki bagiennnej (*Vaccinium uliginosum*⁵⁵) lub wierzbówki kiprzycy (*Epilobium angustifolium*⁵⁶). Dawniej sporządzano też wyciągi z owocników rozcieńczane wodą lub reniferzym mlekiem. Niekiedy palono suszoną skórkę ściągniętą z kapelusza *Amanita muscaria*⁵⁷. W późniejszych czasach Koriacy nauczyli się od Kozaków produkcji bimbru. Zaczęli wówczas sporządzać muchomorowo-wódczaną miksturę, po wypiciu której spożywali także swoją psychoaktywną urynę⁵⁸.

W XVIII wieku po raz pierwszy zaobserwowano wśród Koriaków zwyczaj picia moczu osoby, która wcześniej zjadła muchomora czerwonego. Taką uryną ma nie mniejsze właściwości psychoaktywne od samego grzyba, nie powoduje też niektórych nieprzyjemnych doznań towarzyszących bezpośredniemu spożyciu *Amanita muscaria*. Dlatego też niektóre społeczności bardzo ceniły ten sposób spożycia muchomorów. Urynę często mieszano z sokiem z jagód⁵⁹. Co więcej, dzięki tej metodzie możliwe jest odurzenie większej liczby osób za pomocą jednego muchomora. Intoksykujący się kolejno piją swój mocz, który co prawda przy każdej „kolejce” traci swe właściwości⁶⁰.

Zdaniem antropologa Petera T. Fursta poza czynnikiem ekonomicznym (zaoszczędzeniem trudno dostępnej substancji), ważną rolę w kultywowaniu tego osobliwego zwyczaju mogły odgrywać także inne powody. Dzielenie

⁵⁴ Por. RUDGLEY, *Alchemia kultury*, 50.

⁵⁵ Por. tamże, 47.

⁵⁶ Por. ALBERTS i MULLEN, *Psychoaktywne rośliny i grzyby*, 224.

⁵⁷ Por. tamże.

⁵⁸ Por. RUDGLEY, *Alchemia kultury*, 47-48.

⁵⁹ Por. DĄBROWSKI, *Rytuały przejścia a użycie substancji psychoaktywnych*, 49.

⁶⁰ Por. SCHULTES, *Hallucinogenic Plants: A Golden Guide*, 25.

się psychoaktywnym moczem inicjowane przez szamana i naśladowane przez pozostałych towarzyszy mogło symbolizować ich całkowite zjednoczenie ze sobą i ze spersonalizowanymi duchami muchomorów⁶¹.

Koriackie praktyki użycia *Amanita muscaria* zawierają modele zachowań ściśle powiązane z ich kontaktem ze światem duchów i mają solidne podstawy w ich poglądach religijnych. Jeden z mitów wyjaśnia początki tej tradycji. Kruk i Wieloryb byli przyjaciółmi. Któregoś dnia Wieloryb podpłynął zbyt blisko do brzegu i utknął w mule. Zawołał Kruka, aby ten go uwolnił i pomógł w dotarciu do głębokiej wody. Próba oswobodzenia go nie powiodła się. Kruk nakazał mu czekać i udał się prosić o radę Wielkiego Ducha Władcę Niebios. Ten polecił mu udanie się na miejsce, w którym przebywają duchy ziemi – *wapaq*. Po zjedzeniu kilku z nich miał otrzymać siłę, aby pomóc swemu bratu Wielorybowi⁶².

Duch Niebios splunął na ziemię. Gdziekolwiek zaś padła jego ślina, tam wyrastały małe, białe duchowe istoty nakryte dużymi czerwonymi kapeluszami w białe plamki. Kruk zjadł kilka z nich i po chwili poczuł się bardzo rozradowany i potężny. Był teraz w stanie podnieść Wieloryba i przenieść go nad otwarte morze. Powiedział wówczas duchom *wapaq*, aby już zawsze rosły na tej ziemi. Swym dzieciom Koriakom przekazał, że każdemu, kto je zje, zostanie objawione co mu dolega – otrzyma wyjaśnienie swych snów, dostąpi wizji Wyższego Świata lub świata podziemnego, albo też pozna swą przyszłość⁶³.

Przytoczona opowieść świadczy o związku najwyższego koriackiego bóstwa z *Amanita muscaria* i tym samym – o sakralnych konotacjach muchomorów w tej społeczności. Grzyby te towarzyszyły seansom szamańskim, w czasie których *enienialan* dążył do zyskania kontroli nad szkodliwymi duchami – *nimwitami*. Komunikacja z nimi odbywała się wyłącznie podczas delirium wywołanego spożyciem muchomorów w całkowitych ciemnościach.

Koriacy wierzą, że duchy grzybów mogą zastąpić duszę człowieka. Dlatego ludzie identyfikują się z muchomorami, gdy są pod ich wpływem. Porozumiewanie się z *Amanitą* jest zazwyczaj przyjemne i korzystne. Grzyby obdarzają człowieka niezwykłymi mocami, niemożliwymi do zdobycia w inny sposób. Dzięki nim możliwe staje się pozyskanie tajemnej wiedzy, nabranie znacznych sił i zwinności. Świadcowie tych doświadczeń mówią, że pod wpływem muchomorów ludzie wspinają się na drzewa jak wiewiórki, chodzą

⁶¹ Por. FURST, *Hallucinogens and Culture*, 85.

⁶² Por. BREEZE WOOD, „Kutchas Children”, 24.

⁶³ Por. tamże.

po rozżarzonych węglach w ogniskach, „latają” i „widzą” rzeczy w innych czasach i miejscach⁶⁴.

Szczególna więź łącząca ludzi i muchomory istniała przez wieki oraz zajmowała znaczące miejsce w życiu społecznym. Grzyby wykorzystywano w przewidywaniu przyszłości, a także dla ułatwienia ciężkiej pracy. *Amanita* może być regularnie spożywana przez osoby, które posiadają świętą wiedzę – czyli szamanów i ich pomocników, a także ludzi starszych oraz mężczyzn wykonujących uciążliwą pracę fizyczną, taką jak garbowanie skór, transportowanie ciężkich ładunków czy tropienie reniferów. Na specjalne okazje, inni także mogą konsumować te grzyby⁶⁵. Wśród rdzennych mieszkańców Syberii istnieje również zjawisko rekreacyjnego spożycia *Amanita muscaria*. Sporadycznie grzyby te są również nadużywane. Autochtoni mają świadomość potencjalnie zgubnego wpływu muchomorów na człowieka i społeczność, zwłaszcza zaś – na życie rodzinne⁶⁶.

Jedzenie muchomorów jest uważane za potencjalnie niebezpieczne, ponieważ w wyobrażeniach autochtonów są one przewrotnymi, skłonnyymi do karania ludzi istotami. Mogą nawet uśmiercić człowieka, jeśli taka jest ich wola. W syberyjskich wierzeniach *Amanita muscaria* jest na tyle wyrafinowana, że może mieć własne sługi – duchy działające w jej imieniu. Nigdy nie można całkowicie przewidzieć efektów jakie wywoła spożycie muchomorów. Intoksykacji zawsze towarzyszy ryzyko. Zdarza się, że ktoś zjada kolejne kapelusze nie odczuwając żadnych efektów, aby po chwili bardzo zasłabnąć lub nawet umrzeć⁶⁷.

Doświadczenia osób regularnie jedzących grzyby stają się niejako własnością całej społeczności. Włączane w kontekst wcześniejszych wierzeń i wyobrażeń ubogacają tradycję ożywiając ją. Z jednej strony muchomor jest radosnym pomocnikiem, partnerem, z drugiej zaś – jawi się jako podstępny zwodziciel. Jego spożycie może mieć kontekst religijny lub służyć stymulacji. Grupa kontroluje akty intoksykacji, zezwalając na nie przedstawicielom określonych funkcji społecznych.

Inaczej jest z alkoholem, którego picie nie towarzyszy żadna specyficzna refleksja i kontrola w obrębie plemienia⁶⁸. W tym przypadku uzależnienie często rozpoczyna się w młodym wieku i dotyczy również kobiet. Spożywanie muchomorów przez młodzież i kobiety jest na ogół niemile widziane.

⁶⁴ Por. KHAKHOVSKAYA, „Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community”: 53.

⁶⁵ Por. tamże.

⁶⁶ Por. ZIĘBORAK, *Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii*.

⁶⁷ Por. KHAKHOVSKAYA, „Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community”: 53-54.

⁶⁸ Por. tamże: 55.

Wyjątkiem są osoby, które wykazują talent szamański. Wódka jest obecnie wykorzystywana w praktykach szamanistycznych, jednak nie jest odpowiednia przy wykonywaniu ciężkich prac fizycznych⁶⁹.

Spożywanie alkoholu (przeważnie wódki, whisky i wina) pozornie wydaje się mieć symbolicznie zbliżone znaczenie do użycia muchomorów. Na Syberii wierzy się, że istota owych substancji wchodzi w ludzkie ciała oraz kontroluje ich zachowanie i myśli. Współcześnie grzyby są powszechnie zastępowane alkoholem, obydwie substancje spożywa się też równocześnie w czasie uroczystości religijnych. Istnieją jednak znaczące różnice w ich społecznym odbiorze. Alkohol, mimo tego, że również silnie oddziałuje na percepcję, psychikę i doznania człowieka, ma zupełnie inny kształt, a raczej – nie ma kształtu. W konceptualizacjach autochtonów jego materialne istnienie nie jest czymś oczywistym. Jako płyn nie przywołuje konkretnych kulturowych skojarzeń. Dlatego też pozostaje dla Koriaków anonimową substancją bez sprecyzowanej charakterystyki⁷⁰.

Inaczej jest w przypadku muchomorów istniejących wyraźnie jako coś indywidualnego poza ludzkim ciałem. Obecność duchów grzybów jest zawsze czymś tajemniczym, sytuacyjnym i zachodzi, ponieważ taka jest ich wola. Istoty te ukazują się intencjonalnie, aby wydawać rozkazy i karać, czasem – aby zabić. Działanie wódki jest natomiast obserwowane wyłącznie w jej wpływie na ludzki organizm, gdy ktoś się upije. Konceptje kulturowe dotyczące alkoholu nie pojawiły się więc wśród Koriaków ze względu na jego trudno uchwytną materialność. Dlatego występują trudności przy próbach wyrażenia tego, czym właściwie jest jego duch⁷¹.

Rosyjska historyczka, Lyudmila Khakhovskaya, zajmująca się również antropologią kulturową, odnotowuje że podczas podróży grupa Koriaków, z którymi się przemieszczała, wypila za dużo alkoholu i stała się zuchwałą. W odpowiedzi na jej sprzeciw wobec takiego zachowania usłyszała, że działania tych osób pozostają poza ich kontrolą – to wódka przez nich działa. Słowa te zostały wypowiedziane z pełną powagą i domieszką lekkiego wstydu wywołanego złym postępowaniem. Khakhovskaya skonstruowała, że tubylcy uznają dziwne lub nieakceptowane społecznie zachowanie za przejaw interwencji zewnętrznej siły⁷².

⁶⁹ Por. KHAKHOVSKAYA, „Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community”: 58.

⁷⁰ Por. tamże.

⁷¹ Por. tamże.

⁷² Por. tamże, 47-48.

Warte uwagi jest to, że „moc” danej substancji jest czymś indywidualnym dla każdego człowieka. Gdy ktoś zda sobie sprawę z obecności innego podmiotu w swym ciele, nie walczy z chwilowym stłumieniem swej osobowości, lecz raczej dzieli swą duszę z tymczasowym gościem. W wierzeniach Koriaków i Czukeczów muchomory tworzą społeczności. Mają własną wolę, którą wyrażają w komunikacji z ludźmi, gdy ci się odurzają. Natomiast z piciem wódki nie wiąże się żadna istotna refleksja. Pomimo tego, że znają jej działanie od ponad trzech stuleci, ich kulturowa recepcja alkoholu pozostaje bardzo prosta. Z takiej perspektywy spożywanie jej można uznać za przejaw dezorganizacji tradycyjnego koriackiego światopoglądu i struktury społecznej⁷³.

O żyjących dziś młodych szamanach mówi się, że nie są tak potężni jak ich poprzednicy. W ostatnich latach nastąpił zauważalny zwrot w stronę rodzimych tradycji, obserwowany zwłaszcza na przykładzie profesjonalnych i półprofesjonalnych grup tanecznych. Ich układy są bardzo dynamiczne, z wysokimi skokami przy akompaniamencie bębnów⁷⁴. Nie są one szamanistyczne w ścisłym sensie, jednak pozwalają Koriakom na zachowanie żywej tradycji kulturowej⁷⁵.

Obecnie tradycja kulturowa Koriaków znajduje się w całkowitym kryzysie. Liczba Koriaków stale się zmniejsza. Spis ludności dokonany pod koniec ubiegłego stulecia szacował, że jest ich mniej niż dziewięć tysięcy. Śmierć na ogół nie jest postrzegana przez Koriaków jako kara lub coś złego. Stanowi ona rodzaj przejścia – w społeczności tej panuje wiara w koło życia. Zmarły może odrodzić się w dziecku, które otrzymuje wówczas po nim imię podczas specjalnej ceremonii. Rytuał ten odprawia się także współcześnie. Koriacy są niezwykle spokojni wobec faktu śmierci. Ma to jednak drugą, bardziej mroczną stronę. Naukowe dowody, świadczące o szkodliwym wpływie substancji odurzających, mają niewielki wpływ na ich praktyki intoksykacyjne i zdarza się, że ich użycie stanowi realne zagrożenie dla ich życia⁷⁶.

Współcześnie szamanizm koriacki upada. Jest to pokłosie czasów sowieckich, w których praktykowanie rodzimych wierzeń, uznawanych przez Rosjan za przejaw ignorancji, zostało prawnie zabronione. Wielu Koriaków do dziś nie lubi mówić o swej tradycji używając słownictwa związanego z szamanizmem. W XX wieku zabierano małe dzieci z ich rodzin i umieszczano w pań-

⁷³ Por. KHAKHOVSKAYA, „Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community”: 49.

⁷⁴ Por. <https://www.koryaks.net/dance.html> (dostęp: 01.04.2022).

⁷⁵ Por. BREEZE WOOD, „Kutch’a’s Children”: 24.

⁷⁶ Por. KHAKHOVSKAYA, *Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community*: 51.

stwowym szkołach z internatem. Ośrodki znajdowały się często setki kilometrów od ich domów. W procesie edukacji wpajano im język rosyjski, państwowy socjalizm, antyreligijną retorykę oraz pogardę dla kultury i tradycji ich przodków oraz dla praktyk szamanistycznych⁷⁷.

Władze sowieckie wyjęły spod prawa tradycyjny nomadyczny tryb życia plemion żyjących w głębi lądu i skonfiskowały ich stada. Przybrzeżne wioski opierające swe funkcjonowanie na rybołówstwie były kolektywizowane, a dawne rodzime wierzenia tłumiono. Szamanów zabijano bądź wysyłano do któregoś z licznych obozów pracy. Alkoholizm stał się powszechny. Trunki stały się rodzajem waluty, którym posługiwano się w handlu wymiennym⁷⁸. Język koriacki w dużej mierze uległ zatraceniu.

Oprócz wspomnianych wcześniej działań, godzących w wierzenia i zwyczaje autochtonów, do spadku liczebności Koriaków niezwykle dotkliwie przyczyniły się próby nuklearne przeprowadzane przez Rosjan na Kamczatce w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku. W ich konsekwencji miejscowa ludność zaczęła doświadczać chorób popromiennych, w tym nowotworów i dolegliwości płuc⁷⁹. Wysoka jest także śmiertelność niemowląt. Jednym z największych współczesnych zagrożeń jest stale zwiększająca się emisja zanieczyszczeń. Jedząc mięso upolowanych fok i wielorybów, wystawiają się tym samym na działanie trucizn pochodzących ze skażonych wód⁸⁰. Średnia długość życia wynosi obecnie pięćdziesiąt lat⁸¹.

ZAKOŃCZENIE

Stosowanie *Amanita muscaria* przez kamczacką społeczność jest zjawiskiem stosunkowo mało zbadanym. Fakt ten jest dość zadziwiający, biorąc pod uwagę, że jest to prawdopodobnie najstarszy psychodelik znany gatunkowi ludzkiemu, występujący niemal na całym świecie. Głównym celem niniejszego artykułu było zebranie i uporządkowanie wiedzy dotyczącej użycia muchomora czerwonego przez syberyjski lud Koriaków. Praktyka sto-

⁷⁷ Por. James B. MINAHAN, „Koryak”, w: *Ethnic Groups on North, East, and Central Asia: An Encyclopedia* (Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014), 152, https://books.google.pl/books?redir_esc=y&hl=pl&id=oZCOAwAAQBAJ&q=koryak#v=snippet&q=koryak&f=false (dostęp: 01.04.2022).

⁷⁸ Por. MINAHAN, „Koryak”, 151-152.

⁷⁹ Por. <http://www.eki.ee/books/redbook/koryaks.shtml> (dostęp: 31.03.2022).

⁸⁰ Por. Emily GERTZ, „Inuit fight climate change with human – rights claim against U.S.”, *Grist* 2005, <https://grist.org/article/gertz-inuit/> (dostęp: 01.04.2022).

⁸¹ Por. MINAHAN, „Koryak”, 152.

sowania *Amanita muscaria* na terenie Kamczatki jest współcześnie znacznie mniej powszechna niż była jeszcze sto lat temu, co jest związane z zanikiem odrębności koriackiej kultury oraz stale zmniejszającą się liczebnością ich społeczności.

Do napisania niniejszego artykułu posłużyła metoda opisowo-historyczna, analiza i interpretacja faktów oraz danych etnograficznych wraz z elementami porównawczymi. Pogłębienie i uaktualnienie prezentowanego materiału byłoby możliwe dzięki zebraniu wywiadów ze współczesnymi koriackimi użytkownikami muchomorów, porównaniu danych i wyabstrahowaniu z nich modeli stosowania grzybów w tej społeczności. Prawdopodobne jest, że obserwowalna obecnie druga fala renesansu psychodelicznego sprawi, iż najbliższa przyszłość przyniesie nowe wyniki dotyczące muchomorów czerwonych i ich potencjalnie terapeutycznego potencjału.

BIBLIOGRAFIA

- ALBERTS Andreas i Peter MULLEN. *Psychoaktywne rośliny i grzyby*. Tłum. Małgorzata Świdzińska. Warszawa: MUZA SA, 2002.
- BADER, Jacek H. *Biała gorączka*. Wołowiec: Wydawnictwo Czarne, 2019.
- BENIOWSKI, Maurycy A. *Dziennik podróży i zdarzeń hrabiego M. A. Beniowskiego na Syberii, w Azji i Afryce, cz. 2*. Kraków: staraniem S. Szczepanowskiego i A. Potockiego, 1898.
- BREEZE WOOD, Nicholas. „Kutch’s Children. The Koryak People of Kamchatka”, *Sacred Hoop. The Shamanism Magazine* 2010: 20-24. <http://www.sacredhoop.org/Articles/KUTCHAS-CHILDREN.pdf> (dostęp: 31.03.2022).
- CHARRIN, Anne-Victoire. „The Discovery of the Koryaks and Their Perception of the World”, *Arctic* 37, nr 4 (1984): 441-445; <https://journalhosting.ualgary.ca/index.php/arctic/article/view/65278/49192> (dostęp: 31.03.2022).
- COOKE, Mordecai Cubitt. *The Seven Sisters of Sleep*. London: James Blackwood, Paternoster Row, 1860.
- CZAPLICKA, Maria. *Shamanism in Siberia. Aboriginal Siberia, A Study in Social Anthropology*, London: Forgotten Books, 2007.
- DĄBROWSKI, Grzegorz. *Rytuały przejścia a użycie substancji psychoaktywnych*. Wrocław: Wydawnictwo Katedry Etnologii i Antropologii Kulturowej Uniwersytetu Wrocławskiego, 2006.
- DUNN, Ethel. „Russian Use of *Amanita Muscaria*: A Footnote to Wasson’s Soma”. *Current Anthropology* 14, nr 4 (1973): 488-492. <https://www.journals.uchicago.edu/doi/pdf/10.1086/201365> (dostęp: 01.04.2022).
- ELIADE, Mircea. *Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy*. Tłum. Krzysztof Kocjan. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1994.
- FURST, Peter T. *Hallucinogens and Culture*. Novato: Chandler & Sharp Publishers, 1976.

- HARNER, Michael. *Droga szamana*. Tłum. Dagmara Chojnacka. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 2007.
- FURST, Peter T. „Visionary Plants and Ecstatic Shamanism”, *Expedition* 46, nr 1 (2004): 26-29.
- JOCHELSON, Waldemar. *The Koryak*. W: *The Jesup North Pacific Expedition. Memoir of the American Museum of Natural History*, t. VI, E. J. Brill, Leiden, i G. E. Stechert, New York 1908.
- KALINOWSKI, Daniel G. *Cztery Szlachetne Prawdy. Motywy buddyjskie w literaturze polskiej do czasów pozytywizmu*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2021.
- KHAKHOVSKAYA, Lyudmila N. „Alcohol Consumption Practices in the Koryak Community”, *Journal of Ethnology and Folkloristics* 10, nr 2 (2016): 47-63. <https://content.sciendo.com/view/journals/jef/10/2/article-p47.xml> (dostęp: 01.04.2022).
- KING, Alexander D. *Living with Koryak Traditions. Playing with Culture in Siberia*, Lincoln & London: University of Nebraska Press, 2011.
- KING, Alexander D. „Reindeer Herders’ Culturescapes in the Koryak Autonomous Okrug”. W: *People and the Land. Pathways to Reform in Post-Soviet Siberia*, 63-80. Berlin: Dietrich Reimer Verlag, 2002, https://dh-north.org/siberian_studies/publications/plking.pdf (dostęp: 31.03.2022).
- MICHELOT Didier i Leda Maria MELENDEZ-HOWELL. *Amanita muscaria: Chemistry, biology, toxicology, and ethnomycology*, *Mycological Research* 107, nr 2 (2003): 131-146, https://www.naturamediterraneo.com/Public/data3/alessio/MYR_MICHELOT_2003.pdf_200661215235_MYR_MICHELOT_2003.pdf (dostęp: 01.04.2022).
- MINAHAN, James B. „Koryak”. W: *Ethnic Groups of North, East, and Central Asia: An Encyclopedia*, 149-152. Santa Barbara: ABC-CLIO, 2014.
- NOWIK, Elena. *Szamanizm syberyjski. Obrzęd i folklor. Próba porównania struktur*. Kraków: Zakład Wydawniczy NOMOS, 1993.
- NYBERG, Harri. „Religious use of hallucinogenic fungi: A comparison between Siberian and Mesoamerican cultures”. *Karstenia. The Journal of Finnish Mycological Society* 32 (1992): 71-80, https://www.samorini.it/doc1/alt_aut/lr/nyberg-religious-use-of-hallucinogenic-fungi.pdf (dostęp: 01.04.2022).
- OTT, Jonathan. *Pharmactheon. Entheogenic drugs, their plant sources and history*. Kennewick: Natural Products Co., 1996.
- PALUCH, Adam. *Zerwij ziele z dziewięciu miedz. Ziołolecznictwo ludowe w Polsce w XIX i początku XX wieku*. Wrocław: Polskie Towarzystwo Ludoznawcze, 1989.
- PINCHBECK Daniel i Sophia ROKHLIN. *Gdy rośliny śnią: ayahuasca, amazoński szamanizm i ogólnoświatowy renesans psychodeliczny*. Tłum. Maciej Lorenz. Warszawa: Wydawnictwo Cień Kształtu, 2020.
- RUDGLEY, Richard. *Alchemia kultury. Od opium do kawy*. Tłum. Ewa Klekot. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2002.
- SCHULTES, Richard E. *Hallucinogenic Plants: A Golden Guide*. New York: Golden Press. Western Publishing, 1976.
- WARGACKI, Stanisław A. „Mistyczne – Odmienne Stany Świadomości – Neuroteologia”. *Nomos* 57/58 (2007): 23-39.
- ZIĘBORAK, Mateusz. „Rola muchomora czerwonego w kulturach plemiennych dawnej Syberii”. Wrocław: Uniwersytet Wrocławski, 2006, http://www.taraka.pl/rola_muchomora (dostęp: 01.04.2022).

NETOGRAFIA

- Ad. Jüri Viikberg (Estonia). Notatka etnograficzna o Alutorach: <http://www.eki.ee/books/redbook/aliutors.shtml> (dostęp: 31.03.2022).
- Ad. Jüri Viikberg (Estonia). Notatka etnograficzna o Koriakach: The Red Book of the Peoples of the Russian Empire (eki.ee); <https://www.eki.ee/books/redbook/koryaks.shtml> (dostęp: 31.03.2022).
- Dr Alexander D. King (Stany Zjednoczone). Wpis ze strony poświęconej Koriakom: <https://www.koryaks.net/stuff.html> (dostęp: 31.03.2022).
- Dr Alexander D. King (Stany Zjednoczone). Wpis ze strony poświęconej Koriakom: <https://www.koryaks.net/dance.html> (dostęp: 01.04.2022).
- Emily GERTZ, „Inuit fight climate change with human – rights claim against U.S.”, Grist 2005, <https://grist.org/article/gertz-inuit/> (dostęp: 01.04.2022).
- Jego Wysokość *Amanita* – lekarstwem „na wszystko”. Tekst ze strony Centrum fungoterapii, bio-regulacji i ajurwedy w Kijowie: <http://fungocentrum.tius.pl/analitic/20444-jego-wysokosc-amanita-lekarstwem-na-wszystko.html> (dostęp: 31.03.2022).
- http://factsanddetails.com/russia/Minorities/sub9_3e/entry-5128.html (dostęp: 25.02.2018).
- http://nemfl.homestead.com/files/various/muscaria/fly_agaric_text.html (dostęp: 08.03.2018).
- https://en.wikisource.org/wiki/1911_Encyclop%C3%A6dia_Britannica/Koryaks (dostęp: 31.03.2022).
- <https://naturalhistory.si.edu/arctic/features/croads/koryak.html> (dostęp: 25.02.2018).

ZWYCZAJE SYBERYJSKICH KORIAKÓW.
UŻYCIE MUCHOMORA CZERWONEGO (*AMANITA MUSCARIA*)
W KAMCZACKIEJ MEDYCYNIE LUDOWEJ

Streszczenie

Niniejszy artykuł dotyczy użycia muchomora czerwonego (*Amanita muscaria*) przez syberyjski lud Koriaków zamieszkujący Półwysep Kamczacki. Dowody lingwistyczne i archeologiczne wskazują na bardzo wczesne stosowanie muchomorów na terenie Syberii. Obecność *Amanita muscaria* w mitach oraz bezpośrednie powiązanie grzybów z najwyższym koriackim bóstwem dowodzi, że pełniły one niegdyś doniosłą rolę w tamtejszym szamanizmie. Również współcześnie zaobserwowano ich obecność w medycynie ludowej. Pomimo wciąż żywych wierzeń związanych z muchomorami czerwonymi, ich konsumpcję trudno uznać obecnie za zachowanie rytualne w ścisłym sensie. Wydaje się, że odchodzenie od spożycia muchomorów jest jednym z sygnałów dużo większego zjawiska, jakim jest zatracanie się dawnych szamanistycznych koriackich tradycji, wierzeń oraz praktyk.

Poprzez możliwą rekonstrukcję dawnego znaczenia *Amanita muscaria* wśród Koriaków oraz przez przyjrzenie się współczesnej recepcji owych grzybów, podjęta została próba uchwycenia oraz porównania dawnej i obecnej roli, jaką pełnią muchomory czerwone w tej społeczności. Zebrane materiały pozwalają przypuszczać, że znaczenie ich użycia nie jest obecnie tak doniosłe, jak niegdyś – są jednak osoby, które nadal stosują grzyby. Dostępna literatura nie pozwala na szczegółowe przedstawienie współczesnej konceptualizacji użycia muchomorów czerwonych przez Koriaków w oparciu o przesłedzenie konkretnych przypadków intoksykacji. Jest to zagad-

nienie domagające się dalszych badań, możliwe do przeprowadzenia poprzez zebranie wywiadów i odnotowanie zmian oraz elementów stałych w zachowaniach i wierzeniach syberyjskiego ludu.

Słowa kluczowe: muchomory czerwone; *Amanita muscaria*; Koriacy; Syberia; Kamczatka; szamanizm; medycyna ludowa; renesans psychodeliczny; psychodeliki.

THE CUSTOMS OF SIBERIAN KORYAKS. THE USE OF FLY AGARIC
(*AMANITA MUSCARIA*) IN KAMCHATKA FOLK MEDICINE

Summary

This article refers to use of the red fly agarics (*Amanita muscaria*) by the siberian Koryak people living in the Kamchatka Peninsula. Linguistic and archeological evidence indicates a very early use of toadstools in Siberia. Presence of *Amanita muscaria* in myths and its direct link to Koryak supreme deity proves that those mushrooms had in the past important function in the local shamanism. Their presence in folk medicine has also been observed today. Despite the still alive beliefs associated with red toadstools, their consumption is nowadays difficult to consider as ritual behavior in the strict sense. It seems that the abandonment of toadstool consumption is one of the signals of a much larger phenomenon, which is the loss of old shamanistic Koryak traditions, beliefs and practices.

Through a possible reconstruction of the former meaning that *Amanita muscaria* had among Koryaks and by looking at modern opinion on these mushrooms, an attempt was made to capture and compare the past and present role of toadstools in this community. The collected materials suggest that the significance of their use is not as important today as it used to be – however, there are people who still use these mushrooms. The available literature does not allow for a detailed presentation of the contemporary conceptualization of Koryak use of the red fly agarics based on the examination of the specific cases of intoxication. This is an issue that requires further research and can be explored by collecting interviews and recording changes and constants in the behavior and beliefs of the Siberian people.

Keywords: red fly agarics; red toadstools; *Amanita muscaria*; Koryaks; Siberia; Kamchatka; shamanism; folk medicine; psychedelic renaissance; psychedelics.